

законодавчим актом Великого князівства Литовського, який регламентував господарські (в тому числі податкові) відносини, був Литовський статут – збірник законів, який вперше було затверджено у 1529 році та згодом, у 1566 і 1588 роках, доповнено. Статут підтверджував шляхетські привілеї, закріплював отримані шляхтою землі у їх приватній власності, звільняв їх від сплати податків. Головним загальнодержавним щорічним податком селян була сребщина, яка на різних територіях була ще відомою під назвою подимщини, воловщини, поголовщини. Головними платниками податків були дворища – селянські господарства, що володіли земельними ділянками та об'єднували кілька сімей, пов'язаних між собою родинними стосунками. Селяни виконували найрізноманітніші державні примуси — будували і ремонтували замки, шляхи, косили сіно, давали підводи і стацію — продовольство для великого князя при переїздах. Поступово стація стала постійним податком і збиралася грішми. На користь церкви селяни сплачували десятину. Справлялися податки на млини, корчми, рудники, з людей, які займалися вівчарством, працювали за наймом. Польський король і великий литовський князь Казимир привілеєм 1447 р. звільнив шляхетських і міщанських підданих від сплати сребщини, гужової повинності, косіння сіна [8, с. 20]. Цей привілей значно зменшив доходи великого князя і посилив його залежність від феодалів.

В 1557 році у князівстві була проведена податкова реформа, яка отримала назву “Волочної поміри” – уся земля великокнязівських помість оголошувалася власністю держави та ділилася на ділянки – “волоки”, за володіння якими селяни повинні були сплачувати грошовий оброк. Окрім того, кожному сьому волоку вони зобов'язувалися орати на користь великого князя. “Волочна поміра” позбавила селян права переходу від одного феодала до іншого та створила передумови для закріпачення вільних хліборобів. Після Люблінської унії 1569 року, яка поклала початок утворенню Речі Посполитої шляхом злиття литовських та польських володінь, в Україні почала діяти система оподаткування Польщі.

Висновки. Система оподаткування в Україні пройшла складний та тривалий шлях та відповідає податковим технологіям, притаманним для кожного етапу розвитку суспільства та держави. Первинними формами вилучення доходів були натуральні внески у вигляді пожертв, данини, військової здобичі. Згодом вони трансформувались у систему митних, безхазяйних та судових регалій, які після татаро-монгольського завоювання поступово перетворилися у систему постійних грошових податків. В епоху Великого князівства Литовського на території України вже діяла повноцінна, як для того часу, система оподаткування, головним платником у якій був селянин.

Література

1. Карацуба И. В. Выбирая свою историю. «Развилки» на пути России: от Рюриковичей до олигархов. – М.: КоЛибри, 2006. – 638 с.
2. Пчелов Е. В. Рюриковичи: история династии. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – 479 с.
3. Економічна історія України і світу: Підручник / За ред. Б. Д. Лановика. — К.: Вікар, 1999. — 737 с.
4. Лескова А. Акцызное обложение: ретроспективный взгляд // Финансы. – 2001. – №4. – С. 13 – 17.
5. Швагуляк – Шостак О. Розмита митниця // Контракти. – 2008. – №11. – С. 45 – 48.
6. Пашко П. В. Основи митної справи. – К.: Т-во “Знання”, 2002. – 318 с.
7. Нечай Н. Нариси з історії оподаткування. – К.: Вісник податкової служби України, 2002. – 122 с.
8. Мельник А. Налоговый потенциал в зеркале русской истории // Налоговый вестник. – 2000. – № 3. – С. 18 – 22.

Надійшла 28.03.2009

УДК 368/369(447)

Н. В. ХМЕЛЕВСЬКА, О. В. ХМЕЛЕВСЬКИЙ
Хмельницький національний університет

ФІНАНСОВА НАДІЙНІСТЬ СТРАХОВИКА ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА ЇЇ СПЕЦИФІЧНІ ОЗНАКИ

В статті на основі критичної оцінки наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених щодо економічного змісту понять «фінансова стійкість», «фінансова надійність», «платоспроможність» відносно страхових компаній запропоновано власний підхід до визначення вказаних категорій на основі виділення специфічних характеристик страхової діяльності, що підвищить якість оцінки фінансового стану страховика.

In the article on the basis of critical evaluation of scientific work of the national and foreign scientists concerning the economic content of concepts such as "financial stability", "financial reliability", "solvency" relatively to the insurance company the own approach which is based on the distinguishing of the peculiar characteristics of the insurance activity is proposed with the aim to determine the indicated categories and which will increase the quality of evaluation of the insurer's financial state.

Актуальність дослідження. З розвитком страхового ринку посилюється значення визначення ступеня надійності та платоспроможності страхових компаній, оцінки їх фінансового стану та результатів,

що надає актуальності розробці методик їх оцінки, базою яких має бути обґрунтоване трактування економічних категорій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні в науковій економічній літературі зустрічаються різні терміни в оцінці фінансового стану страховика, як-от «фінансова стабільність», «фінансова надійність», «платоспроможність», «фінансова стійкість», «ліквідність» «фінансова спроможність» тощо, що дають можливість довільного їх трактування [1 – 5], разом з тим, тут відсутнє аргументоване підґрунтя таких означень.

Метою дослідження є встановлення економічної сутності фінансової надійності як економічної категорії на основі виділення специфічних характеристик страхової діяльності, що підвищить якість оцінки його фінансового стану страховика.

Виклад основного матеріалу. Універсальним можна вважати підхід, за яким фінансова стійкість страховика характеризується з позицій таких характеристик фінансового стану, як: високої платоспроможності, тобто здатності вчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями; високої ліквідності балансу, тобто достатнього рівня покриття залучених пасивів активами; високої рентабельності, тобто значної прибутковості, яка забезпечує необхідний розвиток компанії.

Разом з тим, на наш погляд, для розкриття сутності показників характеристики фінансового стану страховика доцільно враховувати особливості страхового бізнесу, що дозволить їх трактування з позицій, специфічних лише для цієї сфери діяльності.

В табл. 1 нами узагальнені визначення, які демонструють багатоваріантність підходів до розкриття змісту страхової діяльності вітчизняними і зарубіжними економістами.

Таблиця 1

Характеристика страхування як виду підприємницької діяльності

Автор	Сутність визначення	Джерело
К. Г. Воблій	Страхування – вид господарської діяльності на основі солідарності і відплатності, що має на меті покриття майбутніх нестатків або потреб, які є наслідком випадкової, але разом з тим статистично вловимої події	[1, с. 32]
К. Турбіна	Страхова діяльність – це форма підприємництва, призначення якої полягає в прийнятті ризиків багатьох суб'єктів страхових відносин і здійсненні страхових виплат	[2, с. 29]
Р. Юлдашев	Страхова діяльність – діяльність страхових організацій та товариств взаємного страхування (страховиків), пов'язана з формуванням спеціальних грошових фондів (страхових резервів), необхідних для наступних виплат	[3, с. 30]
Романова М. В.	Страхова діяльність полягає в утворенні спеціалізованими організаціями – страховиками – страхового фонду в грошовому вираженні, який формується із внесків страхувальників з метою відшкодування з нього збитків, спричинених окремим страхувальникам у результаті настання страхових випадків, передбачених договором страхування або чинним законодавством	[4, с. 8]
Я. Шумелда	Страховою є діяльність, пов'язана з формуванням і використанням страхових фондів, утворюваних за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб і призначених для їх же захисту	[5, с. 88]

За наведеними в табл. 1 означеннями страхової діяльності нами відмічено, що:

1) страхова компанія відрізняється від промислових, комерційних та інших підприємств та фінансових установ тим, що концентрує на собі майнові інтереси багатьох своїх клієнтів (страхувальників) – фізичних і юридичних осіб;

2) страхова діяльність передбачає «відплатність», тобто поверненість коштів страхувальникам у вигляді страхових виплат;

3) метою страхової діяльності є покриття майбутніх збитків і логічно вважати, що джерелом такого покриття є попередньо створені грошові фонди, накопичені за рахунок солідарних внесків страхувальників, в результаті чого у страховика виникли зобов'язання, покриття яких потребує його платоспроможності;

4) страхова діяльність має ймовірнісний характер, який обумовлює невизначеність часу та обсягів погашення страхових зобов'язань.

Наведені характеристики страхової діяльності вказують на потребу побудови такої багатоступінчастої і всеохоплюючої системи фінансової надійності, яка не просто дозволяла б страховику сплачувати за своїми страховими зобов'язаннями, а забезпечувала б можливість виконувати ці зобов'язання за будь-яких умов, навіть за найнесприятливішого для страховика збігу обставин.

Звідси, на наш погляд, під фінансовою стійкістю страхової компанії, слід розуміти здатність

протистояти різноманітним дестабілізуючим чинникам при здійсненні страхової діяльності.

Фінансова надійність характеризує здатність страховика забезпечувати поверненість коштів страхувальникам, тобто, виконувати прийняті страхові зобов'язання за договорами страхування і перестраховування. Через особливу значущість страхових зобов'язань під фінансовою надійністю страховика розуміють, перш за все, його здатність виконувати саме страхові зобов'язання.

В той же час, безумовно, фінансова надійність у широкому судженні слова характеризує здатність страхової організації виконувати прийняті на себе як страхові, так і інші зобов'язання. Проте тут, на наш погляд, йде мова про платоспроможність страховика – здатність страховика виконати свої зобов'язання у складі двох груп: зовнішні – перед страхувальниками, фінансовими установами, перестраховиками, бюджетом, та внутрішні – перед засновниками, представництвами та філіями, співробітниками.

Платоспроможність страховика потребує характерологічної оцінки із врахуванням тих обставин, що страхова компанія, задовольняючи загальним вимогам, які висувуються до господарюючих суб'єктів в умовах ринку, характеризується, разом з тим, значною специфікою як зобов'язань, так ресурсів, призначених для покриття цих зобов'язань. Ця специфіка об'єктивно обумовлена, по-перше, самим характером страхових відносин, в основі якого лежить категорія ризику; по-друге – участю страховика у кількох видах діяльності (власне страхової, фінансової, інвестиційної).

Висновки. Використання запропонованого підходу до визначення категорій фінансового стану страховика на основі виділення специфічних характеристик страхової діяльності, на наш погляд, дозволяє підвищити якість діагностики, обґрунтувати систему показників його оцінки.

Література

1. Воблий К. Г. Основы экономии страхования: Репринтное издание.— Тернопіль: Економічна думка, 2001. — 238 с.
2. Теория и практика страхования: Учебное пособие. — М.: Анкил, 2003.—150 с.
3. Юлдашев Р. Т. Организационно-экономические основы страхового бизнеса. — М.: Анкил, 2002. — 247 с.
4. Романова М. В. Налогообложение страховой деятельности / Под ред. В. В. Шахова. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 176 с.
5. Шумелда Я. Страхування: Навч. посібник для студ. екон. спец. — 2-ге вид, перероб. і доп. — Тернопіль: Джура, 2006. — 296 с.

Надійшла 29.03.2009

УДК 368.024(447)

О. В. ХМЕЛЕВСЬКИЙ

Хмельницький національний університет

СТРАХУВАННЯ ЗА УМОВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ЕЛЕМЕНТИ ПОЖВАННЯ

Досліджені і узагальнені сучасні тенденції у розвитку страхування під впливом світової фінансової кризи щодо їх прояву в Україні, систематизовані діючі та запропоновані нові для вітчизняної практики страхування види діяльності страховиків на ринку страхових послуг в антикризовому управлінні.

Under the influence of the international financial crisis the modern tendencies in the development of insurance regarding their manifestation in Ukraine are already investigated and generalized, in the antirecessionary management the acting kinds of insurer's activity are systematized and the new ones are proposed in the market of insurance service

Актуальність проблеми. Фінансова криза завдала серйозного удару діяльності страхових організацій та страховому ринку. Вже впродовж 2008 року щоквартальний приріст страхових платежів неухильно зменшувався, а в січні 2009 року скорочення обсягу ринку сягнуло загрозливих розмірів: за оперативними даними, при невпинному зростанні розмірів страхових відшкодувань, скорочення складає близько 30%. Рівень збитковості багатьох страховиків, особливо тих, що мали значну частку банківського страхування у своєму портфелі, вже перетнув критичну межу 100% [1]. Тому актуальною є проблема вивчення й узагальнення теорії та практики страхування, особливостей діяльності страхових організацій та функціонування страхового ринку в умовах світової фінансової кризи з метою обґрунтування напрямів її подолання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз і розробку питань розвитку страхування та його окремих аспектів здійснено в роботах українських (В. Д. Базилевич, Н. М. Внукової, О. О. Гаманкової, А. С. Глушенко, О. Д. Заруби, В. А. Малько) та зарубіжних (Д. Бленда, Дж. Кілбі, Р. Кілна, Дж. Мішеля, А. І. Рейтмана, К. Е. Турбіної, Д. Хервада, Д. Хемптона, В. В. Шахова) вчених. Але розробки цих авторів не дають можливості отримати сучасну картину щодо поведінки страхових компаній в умовах світової